

מדוע ישראל נכשלת במבחני פיז"ה

עיריית קיבוץ 20:00 21.12.2019

ניתוח ההישגים של תלמידי ישראל במבחני פיז"ה מראה, שאף על פי שהתקצוב לתלמידי חטיבת הביניים והתיכון בחינוך הממלכתי-הדתי גבוה בכ-36% מהתקצוב הארצי הממוצע, הישגיהם הם הנמוכים ביותר בקרב דוברי העברית (שירה קדרי-עובדיה, "הארץ", 17.12). לכאורה זה מפתיע, שכן תקצוב גבוה אמור לאפשר לימודים ברמה גבוהה. אף שאין לזלזל בחשיבות התקצוב (במיוחד כשיש מחסור אדיר בכיתות ובאמצעי הוראה, כמו בחינוך הערבי), הכסף איננו חזות הכל. יש עניין חשוב לא פחות, שכמעט לא מדברים עליו.

מבחני פיז"ה בודקים את רמת כלי החשיבה שרכשו תלמידים ותלמידות בגיל 15. הם אינם מתמקדים בתכנים ספציפיים שאליהם אפשר להתכונן מראש, אלא ביכולות מדרגה גבוהה יותר: הבנה, הסקת מסקנות ויישום הידע בהקשרים שונים. בישראל, מאז השתלטות הפלג הלאומני-הדתי על משרד החינוך, למידה כזאת איננה רצויה ובמקרים רבים היא נדחקת לשוליים. בחינוך הדתי הדברים בעייתיים עוד יותר, שכן לאינדוקטרינציה של משרד החינוך מיתוסף המחסור במה שמכונה "לימודי חול". בעבודתי כמרצה אני נתקלת יום-יום בתוצאות של בעיות אלה. הסטודנטים לומדים היטב את עיקרי התיאוריות שעוסקות, למשל, ברב-תרבותיות ובהשפעות הזיכרון הקולקטיבי. אבל כשהם מתבקשים להחיל את הידע הזה על המציאות, ובעיקר על זו הישראלית — הם מגיבים בחשיבה קונפורמית שמותירה אותי פעורת פה. הסטודנטים מדקלמים "דפי מסרים" לאומיים-דתיים, ללא יכולת לזהות את הדיסוננס בין דבריהם לבין התיאוריות שרגע קודם לכן ידעו להסביר, ואף הזדהו אתן. כאילו עצמו את עיניהם ואטמו את אוזניהם.

מדוע זה קורה? בשנים האחרונות נוצר שיתוף אינטרסים מוזר ולא מכוון בין החינוך הלאומני-הדתי, שמובילים שרי החינוך מאז 2012, לבין תפישת העולם הניאו-ליברלית שהשתלטה בתורה על המוסדות להשכלה גבוהה. מערכת החינוך מחנכת לקונפורמיזם מסיבות אידיאולוגיות, ובנוסף מתמקדת בחינוך לצמיחה כלכלית (רפורמת חמש היחידות במתמטיקה, לדוגמה), ואילו ההשכלה הגבוהה זונחת את מדעי הרוח ואת החינוך למחשבה ביקורתית מעמיקה מסיבות כלכליות — כלומר, לצורך משיכת תלמידים.

ההכתבה האידיאולוגית בבתי הספר בולטת בלימודי האזרחות, למשל. אותו פלג לאומני-דתי שהשתלט על משרד החינוך מוביל תפישה אידיאולוגית של "דמוקרטיה-לא ליברלית". כדי שזו תכה שורש, יש לדכא חשיבה ביקורתית ולמנוע דיון משמעותי באמצעות הכתבת תכנים על ידי ה"מדריך למורה" וה"מחונן" לבחינות הבגרות. עמדת המשרד מחלחלת מטה, אל מנהלי בתי הספר, שמנחים את המורות בהתאם. למשל, מורה ותיקה, בכירה ומוערכת לאזרחות ננזפה לאחרונה על ידי מנהלת בית הספר שבו היא עובדת, משום שהתעקשה ללמד לחשוב, ולא הסתפקה בהיצמדות ל"מדריך למורה", שמרדד את לימודי האזרחות לרמה של "נעשה ונשמע".

ואילו המוסדות להשכלה גבוהה, בשיתוף פעולה מלא ואף בעידוד של המל"ג והוות"ת, מובילים "התאמה לדרישות השוק" על ידי צמצום מדעי הרוח והרחבת לימודי קריירה. מגמות אלה בולטות לא רק במוסדות להשכלה גבוהה הבלתי מתוקצבים, שנשענים אך ורק על שכר הלימוד שמשלמים הסטודנטים, אלא גם במוסדות המתוקצבים על ידי המדינה. כולם נאבקים על משאבים, וכך שוב נדחקים מדעי הרוח לשולי השוליים וייעודה העמוק של ההשכלה הגבוהה נזנח תוך משיכת כתפיים,

"אין ברירה". התוצאה היא שהישראלים והישראליות שמסיימים 15 שנות לימוד לפחות נותרים עם יכולת מוגבלת מאוד לנתח את המציאות בכלים עצמאיים, ביקורתיים ואובייקטיביים, שכידוע היא נשמת אפה של הדמוקרטיה.

עלינו להתעורר ולדרוש את הוצאת החינוך מידי הפוליטיקאים ואת חיזוק ההוראה הביקורתית של מדעי הרוח גם בבתי הספר וגם בהשכלה הגבוהה. זו הדרך היחידה להציל את ישראל מהידרדרות להישגים של עולם שלישי ואת הדמוקרטיה שלה מצבת הכוחות של הפופוליזם הלאומני-הדת'י והניאו-ליברליזם.

פרופ' קינן היא דיקנית בית הספר לחינוך במכללה למינהל, יו"ר הפורום האקדמי לאזרחות וחברה בוועדת ההיגוי של תנועת "מחנכים לדמוקרטיה"